

Danuta Jermaczek

**WALORY PRZYRODNICZE DOLINY RZEKI ILANKI
KOŁO TORZYMIA**

**NATURE VALUES OF THE ILANKA RIVER VALLEY
NEAR TORZYM (W POLAND)**

Abstract

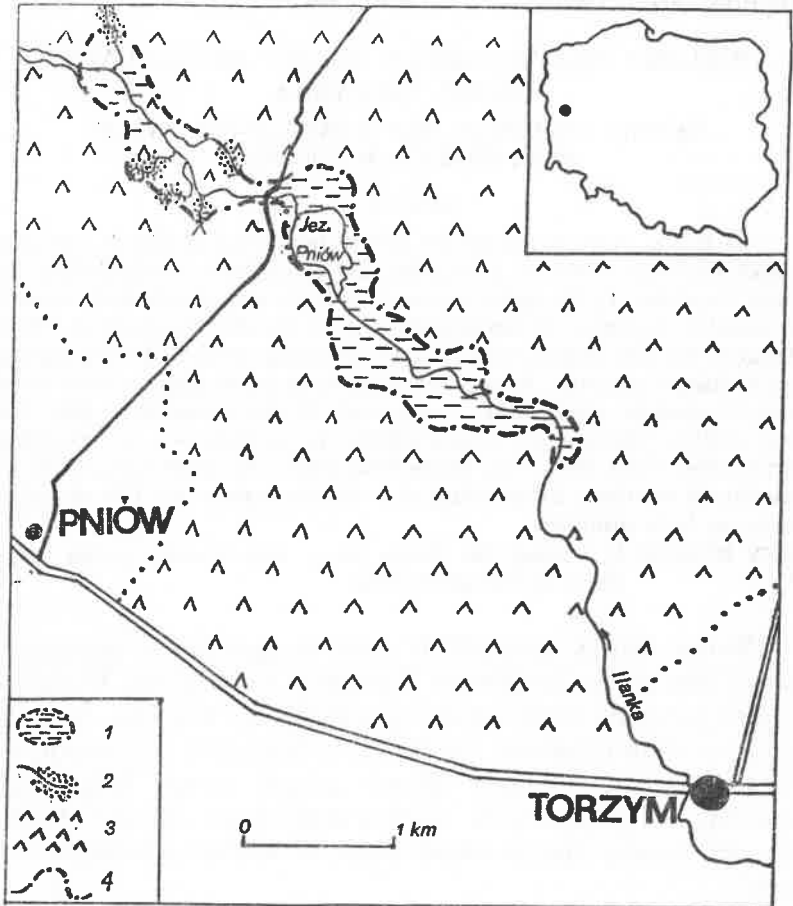
The Ilanka river is one of the few watercourses of Ziemia Lubuska, which bed and valley on a considerable length have retained their natural character. In the paper are discussed the nature values of the most interesting fragment of the middle part of the stream, situated NW of Torzym. On this stretch occur numerous spring areas and vast, natural, water-logged swamps. Among the interesting plant species were found several orchids *Orchidaceae*, twig rush *Cladium mariscus*, bog bean *Menyanthes trifoliata* and others. Among the animals — a spider *Argiope bruennicki*, trout *Salmo sp.*, crane *Grus grus*, and otter *Lutra lutra* are worthy of mention. Establishing of a nature reserve on the described area has been proposed.

KEY WORDS: W Poland; the Ilanka river; marshlands; spring areas; flora; fauna; protection.

Wstęp. Doliny niewielkich rzek są jednym z wyraźniejszych elementów krajobrazu Pojezierza Lubuskiego. Większość z nich zatraciła swój naturalny charakter wskutek regulacji rzek — wyprostowania ich biegu, osuszających melioracji, zabiegów agrotechnicznych. Istnieje jednak jeszcze kilka fragmentów, które zachowały znaczny stopień naturalności. Należy do nich między innymi dolina Ilanki na odcinku poniżej Torzymia.

Początkowo, w latach 80-tych, obserwacje prowadzone tu były przypadkowo, regularnie tylko ornitologiczne. Informacje gromadzone były w Lubuskiej Kartotece Przyrodniczej i Kartotece Przyrodniczej Muzeum Regionalnego w Świebodzinie.

W 1991 roku przeprowadzono inwentaryzację przyrodniczą gminy Torzym, teren przebadano pod kątem już istniejących danych oraz ich uzupełnienia. W 1992 roku, na przełomie lipca i sierpnia, dokonano dokładniejszego przeglądu terenu, głównie pod względem szaty roślinnej.

Ryc. 1. Dolina Ilanki koło Torzymia: 1 — torfowiska, 2 — obszary źródłowe, 3 — lasy, 4 — granice badanego terenu.

Fig. 1. The Ilanka river valley near Torzym: 1 — peatbogs, 2 — spring areas, 3 — forests, 4 — boundary of the study area.

Niniejszy artykuł jest dość pobieżną prezentacją najważniejszych walorów przyrodniczych doliny Ilanki koło Torzymia. Celem jego jest zwrócenie uwagi florystów, fitosocjologów, entomologów i innych na ten wartościowy teren, oczekujący na dokładne zbadanie i ochronę.

W tym miejscu chcę podziękować panu mgr Pawłowi Urbańskiemu z Katedry Botaniki Akademii Rolniczej w Poznaniu, za oznaczenie mchów zebranych na omawianym terenie, a panu Robertowi Stańce za udostępnienie materiałów z lat 80-tych.

Położenie terenu. Ilanka jest jedną z kilku średniej wielkości rzek Pojezierza Lubuskiego (Kondracki 1988). Wypływa z niewielkiego jeziora leżącego ok. 2 km na południe od Torzymia, kierując się na północny zachód przepływa przez Rzepin. Następnie gwałtownie skręcając na południe, a potem znów na zachód, wpada do Odry w okolicach Świecka. Omawiany teren leży w początkowym biegu rzeki, ok. 3—5 km na północny zachód od Torzymia (ryc. 1).

Krajobraz. Na omawianym odcinku Ilanka i jej dolina mają zróżnicowany charakter. Bliżej Torzymia, ok. 3 km na północny wschód od miejscowości Pniów, szerokość doliny dochodzi do 1 km. Rzeka meandruje tu wśród torfowisk niskich, zajmujących łącznie ok. 90 ha powierzchni, będących prawdopodobnie najlepiej zachowanymi środowiskami tego typu na Ziemi Lubuskiej. Krawędź doliny jest wyraźna, wysoka, z jej szczytów porośniętych borami sosnowymi, rozciąga się rozległy widok. Dalej, w dół rzeki, dolina się zwęża. Ilanka płynie tu wartko wąwozem, którego ściany tworzą wzniesienia o dość znacznym nachyleniu. Na tym odcinku Ilanka przypomina rzekę górską.

Szata roślinna. W okolicach Torzymia Ilanka jest rzeką o nieuregulowanym biegu. Fakt ten wpływa w sposób zasadniczy na charakter szaty roślinnej doliny. Podłoże torfowisk jest silnie podtopione, na znacznej jego części występuje ruchome pło. Podczas wyjątkowo suchego lata 1992 roku, poziom wody w niektórych miejscach osiągał 20 cm. Stwierdzono tu występowanie zbiorowisk roślinnych ze związków *Phragmition*, *Magnocaricion*,

Calthion, Filipendulo-Petasition (Matuszkiewicz 1982). Trzon roślinności tworzy tu mozaika płatów z dominującymi: sitem rozpierzchłym *Juncus effusus*, narecznicą błotną *Dryopteris thelypteris*, skrzypem bagiennym *Equisetum limosum*, kłocią wiechowatą *Cladium mariscus*, trzcina *Phragmites communis*, turzycami *Carex pseudocyperus* i *Carex acutiformis*. Spośród innych roślin obficie tu występujących, wymienić można: kruszczyka błotnego *Epipactis palustris*, storczyka szerokolistnego *Orchis latifolia*, storczyka krwistego *Orchis incarnata*, bobrka trójlistkowego *Menyanthes trifoliata*, krwawnicę *Lythrum salicaria*, wiazówkę błotną *Filipendula ulmaria*, dziurawca skrzydełkowego *Hypericum acutum*, trędownika skrzydlatego *Scrophularia alata*, bodziszka błotnego *Geranium palustre*, komonicę bagienną *Lotus uliginosus* oraz liczne mchy, np. *Plagiomnium undulatum*, *Calliergonella cuspidata*, *Climacium dendroides*. Torfowiska od wielu lat nie są użytkowane gospodarczo.

W centralnej części omawianego terenu, rzeka przepływa przez niewielkie Jezioro Pniów. Brzegi jego są niedostępne, porośnięte zborowiskami roślin z klas *Phragmitetea* i *Potamogetonetea*. Rosną tu obficie: pałka *Typha sp.*, trzcina, szuwar turzycowy, głównie z turzycy ciborowatej *Carex pseudocyperus*, miejscami narecznica błotna, bobrek trójlistkowy, manna mielec *Glyceria aquatica*. Wody jeziora, przy brzegu pokryte są roślinnością ze związku *Nupharo-Nymphaeion* (Matuszkiewicz 1982).

Dalej na zachód charakter doliny całkowicie się zmienia. Teren jest tu bardzo urozmaicony, rzeka ma szybki nurt, przypomina rzekę górską. Otaczają ją wąskim pasem lasy łąkowe o cechach *Circaeao-Alnetum*, miejscami przechodząc w ols *Ribonigri-Alnetum* (Matuszkiewicz 1982). Nad nimi wznoszą się strome ściany wyniesień, bardzo wąskiej, praktycznie nie istniejącej tu doliny. Do Ilanki wpada w tym miejscu kilka strumieni mających swe źródła w krawędziach doliny, znaczna powierzchnia terenu jest pocięta wąwozami, których strome zbocza nachylają się nierzadko pod kątem 60 stopni. Łęgi przy rzece tworzą głównie olchy *Alnus glutinosa*, w podszycie występują: leszczyna *Corylus avellana* i czeremcha *Padus avium*, w runie

szczawik zajęczy *Oxalis acetosella*, niecierpek pospolity *Impatiens noli-tangere*, miejscami, obficie, miodunka ćma *Pulmonaria obscura* oraz, gdzieniegdzie, turzyca odległokłosa *Carex remota* — gatunek charakterystyczny dla zespołów podgórskich. Zbocza wąwozów porasta buczyna z gajowcem żółtym *Galeobdolon luteum*, szczawikiem zajęczym i licznymi mchami, np. *Cratoneuron commutatum*, *C. filicinum*, *Mnium hornum*, *Plagiomnium undulatum*. Tereny źródliskowe niezwykle obficie porastają wątrobowce *Hepaticae*, tworząc grube dywany na podmokłym, miejscami ruchomym podłożu.

Fauna. Najlepiej poznaną grupę zwierząt stanowią tu ptaki, choć i to rozpoznanie jest niepełne, nie wszędzie prowadzono systematyczne obserwacje. Z ciekawszych gatunków lęgowych, stwierdzonych na tym terenie wymienić można żurawia *Grus grus* — 2 pary, bekasa kszczyka *Gallinago gallinago* — 5 par, pliszkę górską *Motacilla cinerea* — 2 pary oraz: łabędzia niemego *Cygnus olor*, cyraneczkę *Anas crecca*, wodnika *Rallus aquaticus*, zimorodka *Alcedo atthis*, siniaka *Columba oenas*, świerszczaka *Locustella naevia*. Regularnie obserwowano tu orlika krzykliwego *Aquila pomarina*, trzmielojada *Pernis apivorus*, kanię rudą *Milvus milvus*, bociana czarnego *Ciconia nigra*.

Na omawianym odcinku, w pobliżu Bielic, znaleziono ślady wydry *Lutra lutra*. W rzece stwierdzono występowanie pstrąga *Salmo sp.* i minoga *Lampetra sp.*

Na torfowisku, wśród roślinności zielnej, napotymano liczne samice pająka tygrzyka paskowanego *Agyrope bruennichi*. Jest to nowe stanowisko tego pająka na Ziemi Lubuskiej (Jermaczek, Jermaczek 1992).

Powyższe dane, aczkolwiek bardzo fragmentaryczne i niepełne, wskazują jednak na fakt, że dolina rzeki Ilanki w okolicach Torzymia, to teren cenny przyrodniczo i należy podjąć kroki zmierzające do jego skutecznej ochrony. Może być on wielką atrakcją dla turysty-przyrodnika, naturalnym laboratorium dla badacza, jedną z ostatnich ostoi nie skażonej, bogatej przyrody.

LITERATURA

- JERMACZEK D., JERMACZEK A., 1992. Nowe stanowiska tygryzka paskowanego *Argyope bruennichi* Scop. na Ziemi Lubuskiej. Lub. Przegl. Przyr. 3, 4: 30.
- KONDRACKI J., 1988. Geografia fizyczna Polski. PWN.
- MATUSZKIEWICZ W., 1982. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. PWN.

Adres autorki:

MUZEUM REGIONALNE
Plac Obrońców Pokoju
66-200 Świebodzin